

מבחר מפירוש אברבנאל לחומש במדבר

פרשת פינחס

פרקים כ"ה - כ"ט

מהדורה מקוצרת של פירוש אברבנאל

עיצוב, פיסוק וכתרות: יהודה איזנברג
המהדורה כוללת תיקוני נוסח קלים
השאלות הועברו ממקומם והוצמדו לתשובות
כתרות בסוגריים מרובעים הם הוספת העורך

מבוסס על דפוס ונציה ה' שלט – 1579
בסוגריים - מספרי העמודים במהדורה זו
<http://www.hebrewbooks.org/44335>

אתר דעת תשע"ה

<http://www.daat.ac.il/he-il/tanach>

- 3..... במדבר פרק כה, יא-יח
- 3..... [שכרו של פנחס]
- 4..... [צרור את המדיינים]
- 5..... במדבר פרק כו, א-נא
- 5..... [מפקד בני ישראל]
- 7..... במדבר פרק כז, נב-נו
- 7..... [כיצד התחלקה הארץ לשבטים?]
- 7..... [דרכים בחלוקת הארץ]
- 8..... [שיטת רש"י בחלוקת הארץ]
- 8..... [שיטת רמב"ן בחלוקת הארץ]
- 9..... [שיטת אברבנאל בחלוקת הארץ]
- 11..... במדבר פרק כז, נז-סו
- 11..... [האם הלויים מתו במדבר בחטא המרגלים?]
- 13..... במדבר פרק כז, א-יא
- 13..... [בנות צלפחד]
- 15..... [דיני נחלות]
- 17..... במדבר פרק כז, יב-כג
- 17..... [עלה אל הר העברים... ונאספת אל עמיר]
- 18..... [מות משה – לאחר זמן]
- 19..... [תשובת משה: יפקוד ה'... איש על העדה]
- 19..... [מינוי יהושע]

במדבר פרק כה, יא-יח

ביאור הפרשה, השאלות והתשובות

הנה שם פנחס הוא לשון מצרי, תתפנחס. וזכר הכתוב שפנחס זה, עם היותו בן אלעזר בן אהרן, שלא היו מלומדים בכך לא בחרב ולא בחנית, עשה מעשה משובח מאוד, והוא שהשיב את חמתי מעל בני ישראל, כי יצא הקצף מלפני עליהם בדבר פעור, ולא היה מי ששייבהו לאחור כי אם פנחס שהוא השיב את חמתי.

[שכרו של פנחס]

השאלה הא'

מהו השכר שנתן הקדוש ברוך הוא לפנחס על השיב את חמתו מעל בני ישראל וקנא את קנאתו? כי אמרו הנני נותן לו את בריתי שלום, מאחר שהוא לא חטא, בידוע שיעשה שלום לו, שלום יעשה לו. גם הכהונה שאמר **והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם**, כבר ניתנה לזרעו של אהרן לעד, ומהו אם כן השכר שנתן לפנחס חלק עבודתו?

השאלה הב'

בדיבור **צרור את המדיינים**, כי מה צורך היה בדיבור הזה. והנה בסדר מטות בא דיבור נקום נקמת בני ישראל מאת המדיינים. ושני הדיבורים האלה אחד הם, ודיבור נקום, הוא שיעשה בהם נקמה, ושם נאמר בזמנו ונעשה מיד בפועל, כמו שנזכר שם. ודיבור צרור, אין לו עניין וצורך כלל, והוא כפל ומיותר.

תשובה לשאלות א-ב

והעניין שהייתה המגפה גדולה בעם מעותדת לכלות את כל ישראל, לולי שפנחס קינא את קנאתי, רוצה לומר הקנאה שהיה לי לקנא. ואמר **בתוכם**, להגיד שבתוך העדה הרבה ההיא, הרג שר גדול בישראל, לא ירא מהם מהמונם. ולפי שהיו רבים מישראל אומרים שהיה פנחס בסכנה עצומה עם בני שמעון וקרובי זמרי שיעמדו עליו ויהרגוהו, ויצטרך פנחס מפני זה לבקש אנשים שילכו סביבו לשמרו מאויביו. גם אומרים שפנחס להיותו הורג נפש ונוגע בחלל היה פסול לעבודת המקדש, ולא יקרב במזבח ה', כי דמים שפך, הנה מפני זה ציוה השם למשה שיאמר לכל אדם ויפרסם בתוך בני ישראל שני דברים:

הא', שהשם יתברך היה נותן לפנחס את בריתו שלום, ולא יירא בקרוב עליו מרעים, כי מי ערב את לבו לגשת אליו להשחיתו בהיות ברית ה' סביבו לחלצו.

והב' שלא יהיה פנחס מפני זה פסול לעבודת המקדש, אבל בהפך, שתהיה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. רוצה לומר שיהיו תמיד כוהני ה' וכוהנים גדולים ומאריכים ימים, הפך מה שנשבע לבית עלי.

ואפשר שהיה אליהו הנביא מזרעו של פנחס, כי גם בקנאותו נדמה אליו. הנה אם כן היה שכר פנחס מתייחס לעניינו. אם בבשורת השלום ואם בביטחון הכהונה. ולכך אמר **תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני ישראל**. רוצה לומר, הכהונה הראויה אליו, אם בבחינת הקדוש ברוך הוא, תחת אשר קנא לאלהיו. והקנאה היא הייתה עבודה משובחת לפניו יתברך, ולכך ראוי שיהיה כהן לאל עליון וקדוש לאלהיו. ואם בבחינת ישראל גם כן, כי הוא כיפר על בני ישראל, וכיון שכיפר עליהם ביום ההוא, ראוי שתמיד יהיה כהן מכפר עליהם בעבודת המקדש.

ויש אומרים, שהיה היעוד הזה שלא תפסק הכהונה הגדולה מזרעו, וכן היה. שהכהונה הגדולה תמיד הייתה משלשלת פנחס. ואף על פי שמבני איתמר מצאנו כוהנים גדולים, כמו עלי ויהוידע, הנה לא היו אלא פקידים לכהן גדול. **ה' נתנך כהן תחת יהוידע... להיות פקידו**. ומזמן שנבנה בית עולמים, הייתה הכהונה לצדוק שהיה מזרע פנחס עד סוף כל הדורות. ויהיה אם כן אמרו **ברית כהונת עולם**, על הכהונה הגדולה מיום שנבנה בית המקדש. ולפי שהיה כל זה גלוי לכל העמים, לא ציוה השם למשה שיאמר זה לפנחס בלבד, אבל אמר **לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום**, כלומר: לכן אמור ופרסם לכל בני אדם ענין פנחס, שהנה שכרו אתו ופעולתו לפניו.

[צרור את המדיינים]

ואמנם אמרו אחר זה ושם איש ישראל המוכה וגו', אפשר לפרש שסיפר הכתוב עוצם גבורתו, שהרג נשיא מאחד שבטי ישראל, ובת נשיא מדין. כי המדיינית שנהרגה עם זמרי, הייתה בת צור שהיה ראש אומות בית אב במדין הוא, רוצה לומר, שעדין הוא חי וראש לחמשת מלכי מדין.

טז וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר:

יז צְרֹר אֶת-הַמְּדִינִים וְהַכִּיתֶם אוֹתָם:

יח כִּי-צָרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלִיהֶם אֲשֶׁר-נִכְלוּ לָכֶם עַל-דְּבַר פְּעֹר

יט עַל-דְּבַר כְּזָבִי בַת-נְשִׂיא מִדִּין אֲחֹתָם הַמָּכָה בְּיוֹם-הַמַּגֵּפָה עַל-דְּבַר פְּעֹר:

והיותר נכון אצלי הוא, שמפני שאמר יתברך הנני נותן לו את בריתי שלום, הוצרך לפרש עם מי יהיה לו השלום. ולכך פירש ושם איש ישראל המוכה וגו'. ולכן תאמר לשמעונים: שלום

אמר ה' לפנחס, כי הם גואלי הדם ועימהם יהיה שלומו. אבל למדיינים אין צריך שתאמר דרכי השלום, אבל בהפך. ולזה בא הדיבור **צור את המדיינים**, כי מפני שנאמר לישראל אל תצר את מואב, וכן בבני עמון אל תצורם, והמדיינים יהיו ביניהם, הוצרך שלא יהיו הם בכלל אל תצורם. אבל צור את המדיינים, כלומר שים חיל על ערי מדין ללכוד ערי מדין, והוא מלשון וצרת עליה.

ואמר עוד **והכיתם אותם**, פירושו ועוד תשוב להכות אותם אנשים ונשים וטף. והודיע בזה כי תכלית מלחמה מדין יהיה להשמיד ולהרוג ולאבד, ולא לקחת ארצם כארצות שבעה עממים. הנה א"כ לא הייתה כוונת הדיבור הזה שילכו להלחם עם מדין, כי זה יבא זכרונו בסדר מטות ומסעי. אבל הוא להודיע שיהיה להם איבה ושנאה גדולה עם מדין, כי עוד יבואו אחר זה להכותם. וביאר הסיבה בזה, באומרו כי צוררים הם לכם. רצונו לומר: עם השמעונים, שלום טובה וברכה. אבל לא עם מדין, אלא שנאה רבה, לפי שהם התחילו בשנאה בנכליהם שהתנכלו להמית אתכם, על דבר פעור בדבר בלעם, וגם הם שונאים אתכם על דבר כזבי בת צור נשיא מדין אחותם, שהייתה מוכה עם זמרי. וכיון שהם שונאים לכם מאלו הבחינות, ראוי הוא לכם שתצורו עליהם לתת להם צרה וצוקה. **והותרה השאלה הא' והב'.**

במדבר פרק כו, א-נא

[מפקד בני ישראל]

השאלה הג'

על מה ציוה השם במקום הזה למנות ישראל?
והנה הטעם שנתנו **במדרש**, מהרועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו וגו', אינו מספיק. כי כבר היו בהם מגפות אחרות ולא נמנו.
גם הטעם האחר שנתנו שם, שכאשר נמסרו למשה נמסרו במניין, עכשיו שקרב למות החזירם במניין, אין לו מקום, כי עדיין לא החזירם משה, ולא קיבלם יהושע בהנהגתו עד הנה.

השאלה הד'

איך היה אפשרי שעם גדול כזה, כל יוצאי מצרים, בימים רבים קרוב לארבעים שנה, לא נתווספו אלא מעט מזער. כי הנה כשנמנו בתחילה, היו שש מאות אלף ושלושה אלפים וחמש מאות וחמישים. ועתה לסוף הארבעים שנה, היו שש מאות אלף ושבע מאות ושלושים. והוא דבר זר ורחוק מאוד, שש מאות אלף רגלי בארבעים שנה, לא נתווספו והולידו אלא אלף ושמונים נפש. וכבר תמה **הראב"ע** מזה.

תשובה לשאלות ג-ד

כבר ביארתי בסדר במדבר סיני, שציווה השם למנות את ישראל שמה כדי להכין אותם להיכנס לארץ ולכבשה, כדרך המלכים שימנו חייליהם לבוא למלחמה. ולפי שהיו ישראל עתידים אז להיכנס לארץ ציוה השם במניינם.

אמנם קרה מה שקרה, ששלחו המרגלים והמסו את לב העם, ודברו בה' ובמשה, ונגזרה עליהם גזרה שלא יבואו אל הארץ, וימותו במדבר, ויניעם השם בו ארבעים שנה. ובתוך הזמן ההוא מתו מהם רבים במגפות, כמו שנזכר למעלה. ומפני זה עתה, שקמו בניהם תחתם, היו מעותדים להיכנס לארץ ולכבשה, ראה יתברך שהיה ראוי למנות אותם, כי הבאים במלחמה זה דרכם למנותם קודם בואם בה. ואם היה צורך במניין לענין נחלת הארץ וחלוקתה. ושתי התכליות היו במניין הזה, כמו שהיו במניין מדבר סיני. כי היה המניין הזה לבנים במדרגת המניין האחד לאבותיהם.

ואמר **ויהי אחרי המגפה**, להגיד שאחרי המגפה מנה את ישראל. ואחרי המגפה בא אליו הדיבור צרור את המדיינים. והנה לא נפקדו על ידי בקע לגולגולת להיות המניין הזה לגולגולתם לפי שהיה המניין במצות השם כמו שביארתי שמה. והנה נמנו כפי הדגלים, אך התחיל מראובן כי הוא הבכור, והשלים מניין דגלו בשמעון וגד. ואחר כך זכר דגל יהודה. ואחר כך דגל אפרים. והקדים אליו מנשה להיותו רב העם במניין הזה, ובאחרונה דגל דן.

והנה במניין הפקודים תראה שבדגל יהודה פחתו המניין במדבר סיני כשלושת אלפי איש. ובדגל ראובן חסרו מהם אלף ומאתיים. ובדגל יוסף הותירו כ"ב אלף איש ות"ש. ובשבט דן הותירו י"ג אלף ושש. והייתה הסיבה בזה שחסרו בשני שבטים מהם בין רב למעט, והותירו בשנים מהם דגל יוסף ובדגל דן. לפי שמדגל ראובן מתו רוב עדת קרח והמתים במגפה במחתות שהיו כט"ו אלף איש. ונפלו משבט שמעון רוב המתים בדבר בעל פעור. וזאת הייתה סיבת החסרון הגדול שהיה בדגל הזה, ושאריתו היה בהם. ובשבט יהודה אם מעט ואם הרבה מהמתאוננים והמתאווים ונשוכי הנחשים. אמנם בשבט יוסף ובדגל דן היה יתרון ותוספת, לפי שפרו ורבו הרבה, ולא הלכו חשכים במחלוקת קרח ושאר המכשולות שנכשלו במדבר אחיהם כל בית ישראל.

והיה מהשגחת השם על עמו ששמר מספרם, כי הם לא היו זוכים שיתרבו במדבר יותר משהיו. וגם לא רצה שיתמעטו, בעבור הבנים הצריכים ליישוב הארץ. ולכך בחר שישמר מספרם באותו מניין שהיו כשיצאו ממצרים: כשש מאות אלף איש יצאו, ומאותו מספר גדול לא פחתו ולא הותירו הרבה, כי כל דבריהם היו כפי ההשגחה העליונה.

והותרו בזה השאלות השלישית והרביעית.

במדבר פרק כו, נב-נו

[כיצד התחלקה הארץ לשבטים?]

השאלה ה'

במה שציווה בחלוקת הארץ דברים סותרים זה את זה: כי הנה ציווה ראשונה **לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות לרב תרבה נחלתו וגו' איש לפי פקודיו יותן נחלתו** מורה שלמספר גולגולתם תחלק הארץ. ומיד אמר סותר לזה **אך בגורל תחלק הארץ**, מורה שכל שבט ושבט יקח חלק שווה בין שיהיה רב אוכלוסין או מעט אוכלוסין ובביאור הפרשה אבאר עוד הספק הזה ואזכור דעות המפרשים בו.

[דרכים בחלוקת הארץ]

תשובה לשאלה ה'

הוקשה מאוד לראשונים באיזה אופן נתחלקה ארץ ישראל: האם נחלקה ל"ב שבטים בחלקים שווים, והשבט שהיה רב באוכלוסין היה נוטל חלקו כשבט שהיה מעט באוכלוסין, ויהיה זה בלי ספק עוול בחוק היושר האלהי, והפך מה שציווה כאן: **לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו איש לפי פקודיו יותן נחלתו**.

ובסדר מסעי אמר גם כן **והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם, לרב תרבו נחלתו ולמעט תמעטו**.

והקשה ג"כ לדעת הזה, מה שנזכר בספר יהושע שצווחו בני יוסף אליו מדוע נתת לי גורל אחד וחבל אחד, ואני עם רב. כי איך יבקשו הפך הדין והצווי האלהי. ולמה לא השיבם יהושע: כה דיבר ה' וכה ציווה, ואין בידי לתת לשבטים אלא חלקים שווים.

ואם אמרנו לברוח מזה, שהייתה חלוקת הארץ לגולגולתם במספר שמות, הוקשה מה שבירך יעקב ליוסף, **אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי**. ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם **יקראו בנחלתם** שתהיה א"כ ברכה בלא תועלת ולבטלה, כי אם היו גולגולת רבות, בידוע שיתנו להם חלק רב. ואין יתרון בהיותם שני שבטים מהיותם שבט אחד. ויקשה גם כן מה שנאמר בסדר מסעי **זאת הארץ אשר תתנחלו אותה בגורל אשר ציווה ה' לתת לתשעת המטות וחצי**, שמורה שלשבטים נתחלקה. ויקשה ג"כ צווחת בני יוסף **מדוע נתת לי גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב וגו' כיון שלגולגולתם נתחלקה**.

והדרוש הזה כבר חלקו עליו ב**מסכת** בתרא פרק יש נוחלין:
איבעיא להו: ארץ ישראל לשבטים אפליגא, או דילמא לקרקפתא אפליגא.

האמנם כשיעויינו דרכי **המפרשים** מצאנו ראינו שני דרכים.

[שיטת רש"י בחלוקת הארץ]

האחד הוא דרך רש"י, שכתב כאן:

לרב תרבה נחלתו, לשבט שהוא מרובה באוכלוסין יתנו חלק רב, ואף על פי שלא יהיו החלקים שווים. שהרי לפי ריבוי השבט חילקו החלקים, לא עשו זה אלא על פי הגורל, והגורל על פי רוח הקודש, לשמות מטות אבותם ינחלו אלו יוצאי מצרים שהמתים יורשים את החיים עכ"ל.

וכן כתב בפרשת ויחי יעקב על פסוק ומולדתך וגו'. ואף על פי שנחלקה הארץ למניין גולגולתם מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו.

[שיטת רמב"ן בחלוקת הארץ]

והדרך השני להרב רבי **משה בר נחמן** שכתב שם וכאן גם כן, שהיו בדבר שני חלוקים. **החילוק הראשון** היה לשנים עשר שבטים. שעשו מהארץ שנים עשר חלקים שווים, ונטל השבט רב האוכלוסין חלק שווה לשבט מעט האוכלוסין. **והחילוק השני** היה בין השבט עצמו שנתחלק חלקו בין משפחותיו, בין שיהיה כפי יוצאי מצרים או כפי באי הארץ, לכל אחד מדעות החולקים בזה בגמרא.

והרב יפרש מה שנאמר כאן **לאלה תחלק הארץ בנחלה לרב תרבה נחלתו**, על החלוקה השנית, אשר לשבט בין משפחותיו. ויפרש מה שאמר אחר כך **אך בגורל יחלק הארץ לשמות מטות אבותם**, על החילוק הראשון שיחלקו הארץ לשנים עשר השבטים חלקים שווים, ושעליו אמר גם כן **על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט**, רצונו לומר בין שיהיה השבט רב העם או מעט העם, תמיד ייקח חלקו בשווה.

ושמה שנאמר בסדר מסעי **והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם לרב תרבו נחלתו**, ידבר ג"כ מהחילוק השני הנזכר.

וכתב הרב שזה הוא דעת הגמרא, ושמה שאמרו בספרי איש לפי פקודיו יותן נחלתו, מגיד שלא נחלקה ארץ ישראל אלא לכל שבט ושבט, כפי מה שהוא. וכן הוא אמר וידברו בני יוסף הוא שבשתא כפי הגמרא ושהקשה לבריייתא הזו למה צוחו בני יוסף.

עד כאן דעת הרב רבי **משה בר נחמן**.

ושני הדרכים בלתי נכונים אצלי, ואין ראוי לקבל אחד מהם כפי סגנון הפסוקים.

אם דעת רש"י, לפי שהכתוב אומר בביאור לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט, והוא המוכיח שלא היה הריבוי והמיעוט על פי הגורל כדברי רש"י. ואם היה כן לא היה מצווה למנחילים שלרב ירבו ולמעט ימעטו כיון שזה היה מהגורל ולא מהם.

ואינו גם כן כדעת הרב רבי **משה בר נחמן**, שהכתובים ידברו בשני חילוקים. כי לדבריו היה ראוי שיזכור במצות החילוק הראשון תחילה שהוא קודם לכל הקדימות. והחילוק השני הנמשך ממנו יזכור אחריו, והוא בהפך: מה שפירש הרב הפסוק הראשון לאלה תחלק הארץ בנחלה על החילוק השני מהמשפחות, ויפרש אך בגורל תחלק הארץ שכתוב אחריו על החלוק הראשון מהשבטים שהוא קודם לו. ואיך יזכור החילוק השני, שהוא מסובב מן הראשון תחילה, והחילוק הראשון שהוא סיבתו יזכור אחריו. והקשה עוד לרב כי אם היו שני חילוקים בדבר, כמו שאמר, לא היה ראוי שיצווה על השני אלא אחרי צוואתו על הראשון. ואיך אם כן בסדר אלה מסעי יצווה על החילוק השני בפסוק והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם, מבלי שיזכור דבר שם מן החילוק הראשון.

[שיטת אברבנאל בחלוקת הארץ]

ומפני זה כולו שיערתי אני בזה דרך אחר. והוא: שבחלוקת הארץ היה ראוי שיובחנו שתי בחינות.

האחד המחוז אשר בו יינתן לשבט חלקו ונחלתו.

והשנית כמות הארץ שיתנו לו באותו מחוז לארכה ולרחבה.

והנה העניין הראשון, שהוא ביאור המחוז אשר בו ייפול נחלת כל שבט ושבט, ראה יתברך שיתבאר בגורל, כדי שלא תיפול קטטה בין השבטים בהיות המקום האחד יותר משובח מן האחר. וכאומרם סאה אחת מיהודה, מחמשת סאין שבגליל. וגם כן ראה שיבאר זה בגורל, לפי שלא יישאר ביניהם תרעומת, כאשר יחול בנחלת שבט אחד רובה מהארץ הנכבשת, וייפול בנחלת שבט אחר רובה מהארץ הבלתי נכבשת, כמו שקרה לשבט דן. ומפני שתי הסיבות האלה, רצה האל שיתבאר מקומות נחלת השבטים על פי הגורל.

אמנם העניין השני, והוא נחלת הארץ, רוצה לומר כמותם, וכמה יינתן ממנה לכל שבט באותו מחוז שנפל עליו הגורל, הנה זה לא היה מהגורל, אבל היה מסור ליהושע, ולאלעזר הכהן, ולשנים עשר נשיאי ישראל, שיראו בכל שבט ריבוי אנשיו, ולרב ירבו נחלתו ולמעט יתנו חלק קטן.

ולפי זה לא נתחלקה הארץ לי"ב חלקים שווים לי"ב השבטים כדברי הרמב"ן.

ולא היה ריבוי החלק ומיעוטו על פי הגורל כדברי רש"י, שסבר שהיה משמש הגורל להודיע המחוז וכמות החלק גם כן, באופן שכאשר היה עולה דרך משל תחום עכו לזבולון, היה עניינו

שזבולון נחל ארץ עכו כולה לארכה ולרחבה. ולכך אמר שהיה ריבוי החלק ומיעוטו על פי הגורל.

ואין זה דעתי. אלא שהגורל היה מודיע באיזה מחוז תהיה נחלתו, ואחרי ידיעת זה בגורל אז היו המנחילים מגבילים גבול הנחלה הראוי לשבט ההוא כפי ריבוי אנשיו ומיעוטם. והנה אחרי כן לא דברה התורה אלא מחלוקה אחת בלבד, וציווה האל יתברך לאלה תחלק הארץ, שלשבטים שזכר תחלק, אבל לא לפקודים, אלא לרב יתנו חלק רב, ולמעט אוכלוסין ימעיטו נחלתו וחלקו. וזהו **איש לפי פקודיו יותן נחלתו**. ואמר במספר שמות השבטים כפי מה שהם.

ואמנם החלוקות הפרטיות מהמשפחות ומבתי אבות ומהגברים, לא זכרתם התורה, כי בידוע שהאנשים יעשו אותם ביניהם. ולבד צוותה על החלוקה הכוללת, שתהיה כפי הריבוי והמיעוט במניינם.

ולבטל הקטטה ממקומות הנחלות, שיש מקום משובח ממקום אחר, אמר אך בגורל יחלק הארץ. רוצה לומר, אך **מקום** נחלת כל שבט ושבט יתבאר על פי הגורל. וזהו **לשמות מטות אבותם** ינחלו, כלומר שבט פלוני במחוז פלוני.

ואמרו עוד **על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט**. עניינו שלא יחשבו לתת לשבט אחד רב האוכלוסין חלקו במחוז אחר, שאינו כך. כי הנה לכל השבט יתנו נחלתו הראויה לו סמוכה ומתחברת, בין שיהיה רב האוכלוסין או מעט האוכלוסין, באותו מחוז אשר נחל שמה גורלו, באופן שישב כל השבט יחד, ולא ייפרד קצתו מקצתו.

והפסוקים שבאו בסדר מסעי מסכימים בזה גם כן:

והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם, לרב תרבו נחלתו ולמעט תמעיטו את נחלתו, אל אשר יצא שמה הגורל לו יהיה למטות אבותיכם תתנחלו.

רוצה לומר שציווה למנחילים את הארץ שני דברים:

האחד שיתנו אותה בגורל,

והשני שיהיה למשפחותיהם.

וביאר מיד מאן דסמיך ליה, איך יהיה למשפחותיהם. ואמר: **לרב תרבו** שכפי ריבוי המשפחות ירבו הנחלה. וכן ביאר הקודם, שזכר מהגורל, במה ישמש ולאיזה עניין יהיה, ואמר: **אל אשר יהיה שמה הגורל לו יהיה**. כלומר, שבמחוז ופולך אשר ייפול גורל כל שבט, שם יהיה, ושם יתנו נחלתו. ואמר עוד **למטות אבותיכם תתנחלו**, להגיד שלא יפרידו מקום נחלת השבט כאן קצתו ובמקום אחר רחוק ממנו קצתו, אבל למטות אבותיהם ינחלו. שיוותן לכל שבט ושבט נחלתו מדובקת יחד.

והנה זכרה התורה שמה גבולי הארץ. ואמר בסופם: **זאת הארץ אשר תתנחלו אותה בגורל**

אשר ציוה ה', לתת לתשעת המטות וחצי המטה. ואחר זה בא מיד פרשה אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ, כי אחרי שציווה על החלוקה בגורל, זכר המנחילים שיגבילו כמות הנחלה, וירבו וימעטו כפי אוכלוסי כל שבט ושבט.

וכבר פירשתי בפרשת ויחי יעקב שאין סתירה לזה ממה שאמר יעקב ליוסף בברכתו אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, לפי שהייתה הכוונה שמה שני דברים: **האחד:** שיפרו וירבו כל כך אפרים, שיהיו כשני שבטים בריבויים. וכן הוא במניין הזה שנמנה ישראל בערבות מואב שעלו פקודי אפרים ומנשה כפקודי ראובן ושמעון, ומזה ימשך שינחלו בארץ כשני שבטים. והיה אם כן יוסף כדין הבכור הנוטל פי שנים. **ומלבד זה** היה לו גם כן כבוד הבכורה שנקראו שני בניו שבטים.

וכבר יורה על זה גם כן מה שאמרו בגמרא מאופן הפלת הגורל, שהיה מיוחד לבאר מקום הנחלה לבד לא כמותה. אמרו שם:

לא נתחלקה ארץ ישראל אלא בגורל, שנאמר אך בגורל. ולא נתחלקה אלא באורים ותומים, שנאמר על פי הגורל. הא כיצד? אלעזר היה מלובש באורים ותומים, וכל ישראל עומדים לפניו, וקלפי של שבטים וקלפי של תחומים מונחים לפניו. והיה מכווין ברוח הקודש: אם זבולון עולה, תחום עכו עולה. טרף בקלפי של שבטים, ועולה בידו זבולון; טרף בקלפי של תחומים, ועולה בידו עכו. וחוזר ומכווין ברוח הקודש ואומר: אם נפתלי עולה, גינוסר עולה. טרף בקלפי שבטים, ועולה בידו נפתלי; טרף בקלפי של תחומים ועולה בידו גינוסר. וכן לכל שבט ושבט.

הנה ביארו מעניין הגורל שהוא לבאר עניין המקום והתחום שיהיה בו נחלת אותו השבט. אך ראוי לדעת שכאשר היה ידוע על פי הגורל מקום נחלת שבט אחד מיד היו מגבילים המנחילים כמות נחלתו קודם שיפלו הגורל על מקום נחלת שבט אחר.

ועם זה הותר הספק שהעיר **הרלב"ג** בפירושו לספר יהושע איך יוגבלו מקומותיהם קודם שיועד ריבוי השבט או מיעוטו.

וכפי מה שפירשתי בפסוקים אלו הותרה השאלה הה'.

במדבר פרק כו, נז-סו

[האם הלויים מתו במדבר בחטא המרגלים?]

ואחרי שהשלים מניין העם לשבטיהם, אמר הכתוב **אלה פקודי משה ואלעזר הכהן אשר פקדו את בני ישראל בערבות מואב על ירדן יריחו**. להגיד כי לא נסמך המניין הזה אל

המניין האחר שנמנו במדבר סיני להשוותו ולהסכים עמו, כי זה המניין נעשה בפני עצמו על ידי משה ואלעזר, כמו שהמניין האחר נעשה על ידי משה ואהרן.

ואמנם אמרו ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן אשר פקדו את בני ישראל במדבר סיני כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון, עניינו לדעת המפרשים, שלא היה באלה איש מפקודי ישראל שנפקדו במדבר סיני, אבל מפקודי הלויים היו שם רבים. והביאו ראיה מאלעזר הכהן ומפנחס בנו שהיו מיוצאי מצרים ומבאי הארץ, וסמכו זה לפסוק במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינותם עלי.

וכמו שכתב רש"י:

לכל פקודיכם ולכל מספרכם כל הנמנים למספר שאתם נמנים בו. כגון לצאת ולבוא ולתת שקלים, כל המנויים לאותם מספרות ימותו, ואלו הם מבן עשרים שנה ומעלה, להוציא שבטו של לוי שאין פקודיהם מבן עשרים שנה עכ"ד.

ואין זה נכון בעיני.

כי אם היה הדבר כן, היה זה הפסוק, רצוני לומר ובאלה לא היה איש, כתוב למעלה אחרי פקודי ישראל, לא אחרי פקודי הלויים. כי כמו שפסוק אלה פקודי משה ואלעזר הכהן, יתחייב לפרשו על כל הפקודים למעלה מישראל ומהלויים, כי מה שכתוב אחריו ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן יחוייב לפרשו על כל הפקודים מישראל ומהלויים, כי כולם היו בכלל הגזרה. ואם לא הלך נשיא משבט לוי במרגלים, הנה לפי שלא היה לו חלק ונחלה בארץ כמו שפירשתי במקומו.

ואם נשאר אלעזר ופנחס שלא מתו במדבר, היה מפני שהם נחשבו בכלל הכוהנים והטף שהייתה הגזרה שהם יבואו אל הארץ. או מפני שהיה ידוע לפניו יתברך שאהרן לא יבוא אל הארץ מפני עוון העגל, ומארבעת בניו כבר מתו נדב ואביהו. ואם השנים הנשארים אלעזר ואיתמר ימותו גם כן במדבר, תכלה הכהונה מזרע אהרן. לכן נשאר אלעזר שלא מת, ופנחס לא היה בן עשרים שנה בעת גזרת המרגלים, לכן לא נכללו בה. אבל הלויים, עם היותם יראי ה' וחושבי שמו, נראה גם כן שנטו אחרי המרגלים, ולכן נכללו בגזרה. ומזה תדע גם כן שמשה ואהרן לא נמלטו ממנה, כמו שביארתי בסדר חקת התורה אצל גזרת משה ואהרן.

ואמנם בפסוק שהביא רש"י להוציא את הלויים מהגזרה, כאשר יעוין נמצא שלא כיון למה שפירש בו כלל. כי הנה לא אמר שכל הפקודים שנפקדו מבן עשרים שנה ומעלה ימותו, להוציא מה שנפקדו מבן חודש, אבל אמר שכל פקודיהם לכל מספרם, רצוני לומר בין אותם שנמנו מבן עשרים שנה כל יוצאי צבא, ובין אותם שנמנו מבן שלשים שנה עד חמישים שנה,

שהם הלוויים לעבוד עבודה – שכלם, אלו ואלו בהיותם בני עשרים בני עונשים, כיון שהיו בתלונה ימותו במדבר.

ונכללו אם כן בגזרה הזאת הלוויים עם שאר השבטים, כל איש מבן עשרים שנה ומעלה שהיו בתלונה. ואם היה שבט לוי נקי מאשמת התלונות ומגזרת מתי המדבר, הייתה התורה מפרסמתו, כמו שעשתה בעגל שאמר ויאספו אליו כל בני לוי. ונאמר במשנה תורה **בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי**. והיה הכתוב אומר בסיפור הגזרה זולתי הלוויים, כמו שאמר זולתי כלב בן יפונה ויהושע בן נון.

אלא שהאמת כך הוא: שבעניין העגל נבדל שבט הלוי לטובה, אבל במרגלים היו כשאר העם, ולכן נענשו עימהם. וכן בעניין קרח ובעל פעור, חטאו אותם שחטאו ונענשו החטאים בנפשותם. ולכן אחרי המגפה נמנו כאן כמו שנמנו ישראל. וזהו אצלי הדעת הנכון בזה כפי פשט הכתובים.

במדבר פרק כז, א-יא

[בנות צלפחד]

לפי שנמנו כל שבטי ישראל למשפחותיהם כל זכר במספר שמות לגולגלותם. ואמר יתברך על זה המניין לאלה תחלק הארץ, התעוררו בנות צלפחד שהיו ממשפחות מנשה לבקש על נחלת אביהם שלא היו לו בנים כי אם בנות. ואמרו **ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה**.

מורה שהבנות האלה הלכו בראשונה לפני משה, ואמרו לו אדונינו לדין באנו. והוא השיבן הלא נתתי לישראל שרי אלפים שרי מאות שרי חמישים ושרי עשרות. לכו לפניכם ומה תבקשו ממני בדבר המשפט. והמה הלכו לפני אלעזר הכהן, כי אהרן כבר היה מת, והשיבן כזה המאמר. והלכו לנשיאים ושרי העדה ואמרו אליהם טענתם והם השיבו: הדבר הזה הוא מכלל הדבר הקשה, ואנחנו לא שמענו משפטו, לכו אל משה. כי כן כתיב כל הדבר הקשה יביאון אל משה.

וכאשר ראו הבנות כי שומע אין להם, זה היה אומר לכו לשרים, והם היו אומרים לכו אל משה, התחכמו בעצמם וחכו עד אשר היו כולם, רצונו לומר משה ואלעזר והנשיאים ושרי העדה נקבצים יחד פתח אוהל מועד, ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר ולפני הנשיאים ואמרו בפני כולם טענתם, לאמר: ראו עתה מי הוא הראוי לדון בזה וישפטהו.

והייתה טענתם: אבינו מת במדבר. רוצה לומר, הוא היה מיוצאי מצרים, כי במדבר מת. והתחייב מזה שיהיה מיורשי הארץ, כי ליוצאי מצרים נתנה הארץ לנחלה.

ואפשר לפרש גם כן: אבינו מת במדבר, שהיה מדור המרגלים, שנגזר עליהם שימותו במדבר, ונאמר **וטפכם אשר אמרתם** וגומר וירשו את הארץ. ומכאן חייבו שהייתה ראויה להם

ירושת הנחלה בארץ, לפי שאביהן מת במדבר והן היו מן הטף שיירשו את הארץ.

השאלה הח'

בדברי בנות צלופחד, שאמרו **אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח** כי מה הרוויחו באומרם שמת במדבר, וגם כן שלא היה בעדת קרח? ואולי שהיה מעובדי העגל, ומדור המרגלים, שעשו עונות במדבר ובעוונם מתו, שהיו רעים כמחלוקת קרח אשר זכרו.

תשובה לשאלה ח'

ואמרם עוד **והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח**, היה להגיד שאביהן לא היה בעדת קרח כדתן ואבירם המורדים, עד שתענשנה בנותיו בעוונן, על דרך פוקד עוון אבות על בנים, כי בחטאו הפרטי מת ולא בעונש כללי בתוך העדה החטאים בנפשותם. ולא אמרו זה כפי הדין, כי הנה עובדי העגל מתו ובניהם ירשו הארץ. **אבל היו נשים**, וחשבו כי בזיכרון הזה ימצאו חן בעיני משה, לומר שאביהן לא היה בעדת קרח שנועדו עליו.

והיותר נכון בזה, שאמרו שאביהן לא היה בעדת קרח שירדו חיים הם ובניהם וכל אשר להם שאולה, ולכן לא נשארו להם יורשים, כי הוא בחטאו מת. וכבר כשמת בנים לא היו לו, ואם כן לא נבלעו עמו בניו ויורשיו, ולכן למה יגרע שם אבינו.

ויש אומרים שזה היה המקושש עצים ביום השבת אבל משמעות הכתוב לא יראה כן כי המקושש נהרג בבית דין והיה ראוי לומר בו כי בחטאו הומת. ואולי היה מהנשוכים כי אמרו דברנו בה' ובך, ולפי שכל אחד נענש כפי מה שדבר בלשונו אמר כי בחטאו מת.

ויש מפרשים הפסוק הזה על דרך מה שאומרים **פלוני בעונותיו מת בלא בנים**. וזהו כי בחטאו ומת ובנים לא היו לו, שתלו החטא במה שלא היו לו בנים לא במיתה בלבד. למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו החפרי בעבור שלא היה לו בן שיקום תחתיו. ולכך אמרו כנגד משה תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו, רוצה לומר אחר שחלוקת הארץ הפקיד הקדוש ברוך הוא בידך, ואמר לרב תרבה נחלתנו, יהי נא חסדך שתתן לנו אחוזה בתוך אחי אבינו.

והנה לא שאלו לא מעט ולא הרבה, אבל בסתם כשאר אחי אביהם. והנה מרע"ה נכמרו רחמיו על היתומות ההן, והבטיח אותן שיקריב את משפטן לפני ה', רוצה לומר שיטען טענות בעבורם, להוכיח שהדין עמהם בזה.

וכאלו אמר להם **עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם**. ואין ספק שדיני ירושות ונחלות נאמרו למשה מסיני, וכן נאמר ובא גואלו הקרוב אליו וגאל. רק המתין ולא ציוה משה אותם לבני

ישראל עד עתה, שבא לפניו משפט בנות צלפחד. ונתקשה על דין נחלת הארץ, אם תחלק ראשונה למשפחות, ושוב יירשו הבנים מהם כדין שאר הנחלות. או אם תחלק לבאי הארץ הזכרים. ולכן באה המענה, כן בנות צלפחד דוברות. ופירשו המפרשים **כן** מלשון **אמת**, מלשון כנים אתם. רצונו לומר אמת דברו, שהארץ תחלק ראשונה למשפחות, ולכן תיתן להם אחוזת נחלה וגו'.

ויותר נכון לפרש מלת כן כפשוטו, כי בעבור שהתענה מרע"ה לטעון טענות בעדן, אמר לו יתברך, כל מה שאתה טוען נכלל בדבריהן. ואינך מחדש עליהן ועל דבריהן כלום. ולכן אינך צריך עוד לטעון בעדן, כי בכלל דבריהן דברך. וזהו **כן בנות צלפחד דוברות**, כך הן דוברות ולכך אינך צריך לטעון טענות אלא להוציא משפטן לפועל ומציאות. ולכן נתון תתן להם אחוזת וגו'.

והנה אמר בזה שתי לשונות.

האחת נתון תתן להם אחוזת נחלה בתוך אחי אביהם. ואין זה כפל דברים, אבל עניינו שהיו לצלפחד שני חלקים בנחלה. האחד חלק פשוט שוה לכל אחד מאחיו. והשני חלק הבכורה להיותו הגדול מאחיו יורש פי שנים. ולכן צוה ית' שיתן לבנותיו שני החלקים ההם, חלק אביהם בתוך אחיו משפחות החפרי, והוא חלק הפשוט כאחד מן האחים, ועליו אמר נתון תתן להם אחוזה בתוך אחי אביהן. וחלק הבכורה, שהיה צלפחד בכור, ויורש פי שנים, וזוהו בחלק הפשוט וחלק הבכורה. ועל חלק הבכורה היא אמר והעברת את נחלת אביהן להן.

והז"ל אמרו:

כן בנות צלפחד דוברות, כך כתובה פרשה זו לפני. מגיד שראתה עיניהם מה שלא ראו עיניו של משה.

ופירש זה המאמר, שהנה למעלה במניין שבט מנשה נאמר **וחפר משפחת החפרי, וצלפחד בן חפר לא היו לו בנים כי אם בנות, ושם בנות צלפחד...** ואחרי תשלום מניני השבטים אמר: **אלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות.** ולכך אמר יתברך **כן בנות צלפחד דוברות**, כן הן דוברות כאשר דברתי. כאלו ראו בפרשה מה שלא ראו עיניו של משה, שהפסוקים פסקו הדין בעדן, שהן היו יורשות במקום אביהם עם בני חפר ושבט מנשה.

והותרה בזה השאלה הח'.

[דיני נחלות]

וציווה השם למשה שידבר לבני ישראל דיני הנחלות שכבר קבל בסיני, שהאיש אשר ימות ובן זכר אין לו, יעבירו ויתנו את נחלתו לבתו. אבל אם יש לו בן, אפילו יהיה בן פילגש, יקום תחת אביו.

ובא בקבלה האמיתית, שהאב יורש את בנו אם מת בלא בנים ובלא אחים, כי האב קודם לאחי האב. ואין כן האם, כי משפחת האם אינה קרויה משפחה.

ובזה טעו **חכמי הקראים** טעויות.

ראשונה שכתבו שהאחים בני האם יורשים כמו האחים בני האב. **ושנית** שכתבו כי האם יורשת את הבן כמו האב, ושהיא קודמת אל האחים בירושה כמו אביו. וסמכו זה לעניין נעמי שמכרה השדה שהיה לבנה מחלון אחרי מותו. **ושלישית** שכתבו שבהימצא האב והאם במות הבן, ולא היה לו זרע, יחלוקו נכסיו אביו ואמו בשווה.

ואמרו כל זה, לפי שקיימו וקבלו שמשפחת האם קרויה משפחה כמשפחת האב.

וכל זה טעות מבואר בפסוקי התורה

כי השם ציוה לחלוק את הארץ לזכרים, רוצה לומר השבטים ומשפחותיהם. לא לנקבות כלל, אם לא לבנות צלפחד מכוח אביהן, לבלתי יגרע שמו ממשפחתו. הנה כמו שהבן הוא היורש האמיתי בנכסיו אביו, כן האב יורש אמיתי בנכסיו בנו, כשאין לו זרע שיירשנו. והאחים היורשים את האח אינם יורשים אותו אלא במה שהם זרע אביהם הזקן, ומכוחו הם יורשים.

ואמנם האם, כמו שהבן לא יתייחס למשפחתה, כך היא אינה יורשת בארץ הנבחרת, וכך היא לא תירש את הבן. וכן בניה שהיו לה מאיש אחר לא ירשו את האח, כיון שאינם אחים מאב ואינם נקראים ממשפחתו. והעד אמרו על זה **ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו**.

ואין להביא ראיה מנעמי, שאולי היה השדה שלה, או נתנו בנה אליה במתנה.

סוף דבר, שכל הנחלות דינם כדין נחלות הארץ וירושטה אצל השבטים. אמנם קיצרה התורה פה בדינים האלה, שלא זכרה שהאב קודם בירושת בנו לאחים כשמת בלי זרע, לפי שדבר הכתוב בהווה, שהאב כבר הוא מת כשימות בנו. וכן זכר הכתוב האחים ולא האחיות, וכולם בדרך אחד, כי אם לא היו למת לא בנים ולא אב ליורשו, הנה יירשו אחיו, או אחיותיו אם אין לו אחים זכרים. כי כיון שהאחים יורשים מכוח האב, והאחיות יורשות במקום האחים, מבואר דינם בזה.

והנה אמר פעם ונתתם, ופעם והעברתם, לפי שהנתינה תאמר בלשון העברה, כמו שאמר והעברת כל פטר רחם ונאמר בכור בניך תתן לי.

ויש מפרשים, שכאשר יצוה לתת הנחלה לנקבה, נאמר בה לשון **העברה**: והעברת את נחלת אביהם להם, והעברת את נחלתו לבתו, שתקרא העברה לפי שאם תינשא האשה לאיש זר,

תיסוב הנחלה ותעבור ממשפחה למשפחה.
 וכשיצווה לתיתה לזכר, יאמר בו לשון **נתינה**, ונתתם את נחלתו לאחיו. ואמר ואם אין אחים
 לאביו, ונתתם את נחלתו לשאר הקרוב אליו ממשפחתו. להגיד שבמקום שאין אחים יירשו
 שאר הקרובים, ובלבד שיהיו ממשפחת אביו, שהיא הנקראת משפחה ושאר קרוב.
 ואמר **וירש אותה**, על הנחלה שזכר, כי האם והאחיות מנחילים ולא נוחלים, האב וזרעו
 נוחלים ומנחילים, כמו שביארו **חז"ל** (בבא בתרא קי"ח) בפרק יש נוחלים.
 ורז"ל בדרך אסמכתא סמכו לזה, שהאיש יורש את אשתו בנכסים הבאים לה הנקראים נכסי
 מלוג.
 וכאשר השלים לצוות דיני הירושות. ציוה למשה על ירושת שררתו והנהגתו כמו שיזכור.

במדבר פרק כז, יב-כג

[עלה אל הר העברים... ונאספת אל עמיר]

יב ויאמר ה' אל-משה עלה אל-הר העברים הזה וראה את-הארץ אשר נתתי לבני ישראל:
יג וראיתה אתה ונאספת אל-עמיר גם-אתה כאשר נאסף אהרן אחיך:
יד כאשר מריתם פי במדבר-צן במריבת העדה להקדישני במים לעיניהם
הם מי-מריבת קדש מדבר-צן:

מפני שציווה יתברך על נחלת הארץ וחלוקתה אמר לו אל תחשוב שאתה תנחילנה אותה,
 לכך אמר לו שיעלה בהר העברים ויראה את הארץ משם ויאסף אל עמיו. והיה לו תועלת רב
 בידיעה הזאת כדי שישתדל לבאר הדברים שהיו צריכים ביאור קודם מותו כמו שהתפלל עליו
 דוד עליו השלום הודיעני ה' קיצי ומדת ימי מה היא ואדעה מה חדל אני.

וה**רמב"ן** מאשר הוקשה לו אם ציווה ית' למשה שיאסף אל עמיו כמו שנאסף אהרן אחיו בהר
 ההר, איך לא מת משה שמה בעת ההיא שנצטוו עליו, כתב שלא הייתה הכוונה בצווי הזה
 שיעשה כן עתה, אבל שהוא הודעה שהודיעו יתברך מה שיהיה אחר כך ביום מותו, שיעלה
 בהר העברים ויראה את הארץ וימות שמה, והוא מה שנזכר בסוף סדר האזינו. ופירש מה
 שנאמר שנעשה אז לא עתה.

ואינו נכון בעיני כי למה זה יספר הכתוב כאן עניין אחד שלא היה בזמן ההוא וקרוב לזה
 יחזור ויספרהו פעם אחרת ויותר טוב לכתוב כל זה אחר שירת האזינו.

גם אמרו **ויעש משה כאשר ציוה ה' אותו**, אי אפשר שיפורש אלא על מה שנעשה עתה לא
 שיבשרהו אח"כ, ובזה אין בשורה מוצאת. ואיך יצווה השם על העלייה בהר למות שם, אם
 עדיין היה צריך לעשות מלחמת מדין, כמו שנאמר נקם נקמת בני ישראל מאת המדיינים אחר
 תאסף אל עמך. ואין יצוה אותו עתה לעלות בהר ולמות שם.

והנה אחר זה בסדר מסעי באו מצות מחודשות כעניין כבוש הארץ ונחלתה והמנחילים אותה וערי המקלט וערי הלויים. וכל זה ממה שיוכיח שלא בא הדיבור הזה במקומו הראוי. **והיא השאלה התשיעית שזכרתי בפרשה.**

השאלה הט'

במה שאמר משה **עלה אל הר העברים וראה את הארץ** וגומר, **ונאספת אל עמך כאשר נאסף אהרן אחיך**. כי הנה לא מת משה כאשר ציוה בזה. ואהרן כשנצטווה למות עלה ומת. וכן משה בסדר האזינו. אבל כאן למה ציוהו השם עליו, אם עדין לא הגיע יום מותו.

השאלה הי'

באומרו בעניין יהושע **ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו** וגו' ויורה שיהושע לא הגיע למעלת הנבואה אבל ישאל באורים ותומים כמלך או אב בית דין. ואתה תמצא בספרו כמה מהדיבורים שנאמרו אליו, ולא תמצא שישאל הוא ולא ישראל באורים ותומים כל ימי חייו, אלא אחרי מותו, כמו שנזכר בתחילת ספר שופטים, **ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל בה'**.

[מות משה – לאחר זמן]

תשובה לשאלות ט' – י'

ומפני זה כולו אמרתי אני, שבדיבור הזה, עם היות שציווהו יתברך שיעלה בהר ויראה את הארץ, לא היה כדי שימות שמה מיד, ואינו כסיפור האחר שבא בסוף סדר האזינו. ואין הפועל שזכר הכתוב שיעשה כאן הוא הנזכר שמה, כמו שחשב הרב רבי **משה בר נחמן** זכרונו לברכה. ולכן לא נאמר כאן ומות בהר, כמו שנזכר שם, אבל ציוהו שיעלה בהר שהיה לפניו, כלומר פעמים רבות, ויראה משם את הארץ שבכל עת שיעלה שמה ישא עיניו אל ההרים כדי לראותה יום יום.

ואמרו עתה **וראית אותה ונאספת אל עמך** הוא להגיד שעתה יראה את הארץ מעצמו, כל מה שיוכל לראות. אבל עוד יראה אותה ראיה אחרת בעת מיתתו, כמו שיזכר שמה, וזהו וראית אותה שהוא העתיד בזמן ההוא, ונאספת אל עמך – אז, אחרי אותה ראיה אחרונה, כאשר נאסף אהרן אחיך. כי השוה עניינו לעניין אהרן באסיפה אל עמיו, אבל לא בראיית הארץ. כי משה ראה אותה, ואהרן לא ראה אותה.

הנה א"כ לא ציוה למשה שימות עתה, אבל שיתמיד לעלות שמה בהר, ולראות את הארץ משם, כי קרובה מיתתו לבוא. ונתן הסיבה באסיפתו אל עמיו במדבר, ושלא יבוא אל הארץ שאמר שהוא כפי חטאם וכמו שביארתי.

[תשובת משה: יפקוד ה'... איש על העדה]

טו וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה אֶל-ה' לֵאמֹר:

טז יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הַרוּחֹת לְכָל-בָּשָׂר אִישׁ עַל-הָעֵדָה:

יז אֲשֶׁר-יֵצֵא לְפָנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֵא לְפָנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יָבִיאֵם

וְלֹא תִהְיֶה עֵדֶת ה' כְּצֵאתָן אֲשֶׁר אֵין-לָהֶם רָעָה:

ומשה השיבו **יפקוד ה' אלהי הרוחות** רוצה לומר אחרי שאני עתיד למות, ותצווה אותי דברים מחמת מיתה, גם אני לא אחשוך פי ואבקש מאתך הדברים הצריכים לאותו עניין, והוא שתפקוד איש שיהיה שר צבא העם הזה. ולפי שצריך שיהיה בו רוח אלהין קדישין, לכן אמר יפקוד ה' אלהי הרוחות, כלומר אתה אלהי הרוחות בוחן לבות וכליות, תפקוד איש שיהיה על העדה נגיד ומצווה. ולא יהיה ככבש לפניהם, אבל יהיה איש חיל רב פעלים מושל ותקיף בתוכם.

ובקש עליו שני דברים:

האחד שיהיה גיבור מלחמה, ועל זה אמר **אשר יצא לפנייהם ואשר יבא לפנייהם**, כי רוב הסכנה במלחמה הוא ההולכים ראשונה. ולכך בקש שיהיה כל כך גבורתו ותוקפו, שהוא יצא לפנייהם ויבא לפנייהם.

והשני, שיהיה טוב המזל כדי שיגבר תמיד על אויביו, וישמור את עמו תמיד שלא ימותו תחת ידו. ועל זה אמר ואשר יוציאם ואשר יביאם, רצונו לומר שלא יפלו במלחמה לפניו. ונכלל בזה המאמר שתהיה לו חכמה ותבונה לסדר המלחמה כראוי באופן שיצליח במעשיו. וכאשר יהיה גיבור בעצמו ומנהיג שלם לעמו, לא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה.

[מינוי יהושע]

יח וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה קַח-לְךָ אֶת-יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נּוֹן אִישׁ אֲשֶׁר-רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת-יָדְךָ עָלָיו:

יט וְהֶעֱמַדְתָּ אֹתוֹ לְפָנַי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלְפָנַי כָּל-הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעִינֵיהֶם:

ועל זה השיבו השם **קח לך את יהושע בן נון**, רצונו לומר, אתה אמרת יפקוד ה' אלהי הרוחות, ואני מפני כבודך איני רוצה לפקוד אותך, אבל אתה תפקוד. ולכן קח לך את יהושע, כי אני אלהי הרוחות מעיד עליו שהוא איש אשר בו רוח חכמה ותבונה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה', ורוח נבואי גם כן.

ומלבד השלמות אשר יש בו בטבעו הנה כדי שישתלם יותר תסמוך את ידך עליו ותלמדוהו במידות ובדעות.

כ וַנִּתְּנָה מֵהוֹדֵךְ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָל-עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

כא וְלְפָנַי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֵד וְשָׂאֵל לּוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לְפָנַי ה'

ולפי שיהושע היה משרת משה מבחוריו, ואולי מפני זה לא יהיה נחשב בעיני העדה ושריה ויקלו בכבודו, ציוה למשה שמכאן ואילך יכבדהו ועל זה אמר והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן

ולפני כל העדה וצוית אותו לעיניהם כי יצוה אותו בעינינו ההנהגה וינהוג בו כבוד. וזהו ונתת מהודך עליו.

וחז"ל אמרו מהודך ולא כל הודך, לפי שלא זכה יהושע במדרגת הנבואה מה שזכה בה משה רבו.

ואמר שיעשה זה למען ישמעו כל עדת בני ישראל ויכבדו אותו ג"כ.

אך אמנם ציוה שיגלה את אמן יהושע שלא יחשוב בלבו שכמו שהיה נשאר במקום משה במדרגה ההנהגה כך ישאר במקומו במדרגת נבואה, כי הנה לא יהיה כן, אבל הוא לפני אלעזר הכהן יעמוד, ושאל לו במשפט האורים לפני ה'. רוצה לומר, שאחרי מות משה יתנהג יהושע על פי האורים והתומים, כי לא יגיע ענינו להינבא בכל עת כמו רבו, אבל יצטרך לשאול מהכהן גדול מה יעשה ישראל.

על-פיו יצאו ועל-פיו יבאו הוא וכל-בני-ישראל אתו וכל-העדה:

ואמרו על פיו יצאו ועל פיו יבאו, אפשר לפרשו על יהושע שיעמוד לפני כהן גדול, עם היות שעל פי יהושע יצאו ויבאו כל בני ישראל. או יחזור לאלעזר הנזכר, שעל פיו במשפט האורים יצאו ויבאו כל בני ישראל.

אך אמנם מאשר לא מצאנו בכל ספר יהושע שעמד לשאול באורים, מצאנו שפעמים רבות באה אליו הנבואה, אמרתי שיהיה פירוש הפסוק הזה, שלפני אלעזר יעמוד יהושע, לא אחרי מות משה כי אם עתה בחייו, אחרי שסמך ידיו עליו. ויהיה תכלית העמידה הזאת עתה לפני אלעזר, כדי שידעו כל ישראל שיהושע היה מנהיג את העם ואב ב"ד, יען וביען כפי הדין אין שואלים באורים ותומים כי אם מלך או אב ב"ד. ולכן עתה לפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו.

וכדי שיחזיקוהו ישראל לנגיד ומצווה לאומים, ועל כל זה אחרי כן על פיו של יהושע ונבואתו יצאו ויבאו אלעזר וכל ישראל, כי תבואה הנבואה מבלי שיצטרך לאורים ותומים. וזכרה התורה כי כמו שעשה הקדוש ברוך הוא מה שבקש לפניו משה מהפקידה, כך עשה משה מה שציווהו האל בסמיכת יהושע ומצותו אליו וכבודו.

**כב ויעש משה כאשר צוה ה' אתו ויקח את-יהושע ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל-העדה:
כג ויסמך את-ידיו עליו ויצוהו כאשר דבר ה' ביד-משה:**

וע"ז אמר ויעש משה כאשר צוה ה' אותו. כי לא אמר זה על עלייתו להר לראות את הארץ, כי כמו שיתבאר בתחילת סדר ואתחנן היה משה מתאחר בראיית הארץ, בתקותו שעוד ישוב ה' מחרון אפו ויתן לו מקום לעבור שמה. אבל אומר כאן ויעש משה כאשר צוה ה' אותו, על עניני יהושע, מהסמיכה והצוואה והכבוד.

ואמר ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר להודיע שמעתה בימי משה נעשה זה.

הנה התבארה הפרשה הזאת.

והותרו השאלות הט' והי' האחרונים.